

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 129 2008

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala, samt även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till Otto.Fischer@littvet.uu.se. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2009 och för recensioner 1 september 2009.

Uppsatsförfattarna erhåller särtryck i pappersform samt ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil.

Abstracts har språkgranskats av Magnus Ullén.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 978-91-87666-26-1

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Elanders Gotab, Stockholm 2009

Gösta Friberg & Helena Brodin Friberg, *Täcknamn Shakespeare. Edward de Veres hemliga liv*. Albert Bonniers förlag. Stockholm 2006.

Det går inte att tala om någon avmattning vad gäller intresset för Shakespeare som person och dramatiker. År 2007 publicerade Oxfordprofessorn A.D. Nuttall *Shakespeare the Thinker*, en drygt 400-sidig volym som studerade diktarens intellektuella utveckling från de tidiga pjäserna till de sena sagospelen, hur frågor rörande bland annat identitet, språk och fantasi varierar och belyses ur olika aspekter från text till text. Samma år gav René Weis, som ederat Shakespeare-dramer för Longman-, Oxford- och Ardenserierna, ut den lika omfångsrika *Shakespeare Revealed. A Biography*. Charles Nicholl begränsar i *The Lodger. Shakespeare on Silver Street*, också från 2007, sin undersökning till de år vid 1600-talets början då den 40-åriga dramatikern var inhyst hos den franska immigrantfamiljen Mountjoy i Cripplegatedistriktet i London och drogs in som vittne i en rättsvist.

Men Shakespeareforskningen har naturligtvis inte varit en angelägenhet enbart för engelskspråkiga vetenskapsmän. Till de tidigaste svenska bidragen kan räknas Henrik Schücks tvåbandsverk *Shakspeare och hans tid* (1916). Senare monografier har skrivits av A.G. Brunius (1924) och Gustaf Fredén (1958). Gunnar Sjögren bidrog med *Shakespeare: Dramatiker, människa och myt* (1967) och Erik Frykman med *Shakespeare* (1986). Carl-Göran Ekerwalds *Shakespeare – liv och tänkesätt* kom 1998.

Åtta år senare publicerade den norska duon Erlend Loe och Petter Amundsen *Organisten* (svensk titel *Expedition Shakespeare*), ett i raden av otaliga kryptoanalyser. Via pythagoreisk geometri och talvärden som extraherats ur den första Folion (1623) upplyses läsaren om att denne där har att göra med ett "rosencreutziskt projekt". Stjärnkartor bidrar också till att avslöja vem Shakespeare egentligen var och också den plats där hans manuskript finns. *Da Vinci-koden* ligger givetvis bakom dessa galenskaper, såvitt det inte rör sig om ett gigantiskt skämt, men författarna rör sig över ett område som bekräfts långt innan Dan Browns bok kom ut.

Lyckligtvis trycktes också två mer gedigna biografier 2006: Kent Hägglunds *William Shakespeare. En man för alla tider* och paret Fribergs *Täcknamn Shakespeare. Edward de Veres hemliga liv*. Den förres drygt 260 sidor långa, vederhäftiga och balanserade översikt ägnar stort utrymme åt

den elisabetanska teaterkulturen, de skilda teatersällskapen och deras sätt att arbeta. Hägglund följer även pjäsernas öden efter författarens död 1616 och har ett speciellt avsnitt om Shakespeare i Sverige.

En av de många gåtor som Shakespeareuttolkarna har att brottas med rör författarfrågan. Skrevs dessa pjäser och dikter av den till London utflyttade Stratfordbon William, handskmakarsonen (hädanefter kallad "Will"), eller är namnet en pseudonym och vem döljer sig i så fall bakom den (hädanefter benämnd "William")? Många alternativa författare har föreslagits under de nära fyra seklerna som förflutit sedan den till Stratford återbördade Wills bortgång. Först ut var Delia Bacon som 1857 proklamerade att verken författats av en sammanslutning av intellektuella med Francis Bacon och Walter Raleigh i spetsen. Gruppteorin var svår att hantera och i fortsättningen föreslog man enskilda individer som upphovsmän: Sir Francis Bacon, drottning Elizabeth I, William Stanley, sjätte earlen av Derby, Roger Manners, femte earlen av Rutland och dramatikern Christopher Marlowe, för att nämna några av det över femtiotal namn som dragits fram, en del av dem kvinnor. Så sent som hösten 2005 föreslogs diplomaten Sir Henry Neville som den egentlige författaren. Som synes är de alla ädlingar och/eller högt bildade personer med universitetsstudier bakom sig. Det var otänkbart att en "stupid, ignorant, third-rate play-actor" skulle ha skapat dessa lärda och poetiska mästerverk ansåg Delia Bacon och många har delat hennes bedömning.

Kent Hägglund är tveklöst stratfordian medan paret Friberg (FF) lika bestämt hör till motståndarläget. Deras välskrivna, vackert illustrerade och åttahundra sidor tättryckta lunta fläckas dock av den aggressiva, föraktfulla, nedlåtande och arroganta tonen – som de oavbrutet anklagar sina opponenter för att anlägga – samt genom det ständiga miss-tänkliggörandet av akademisamhället. Will kallas genomgående "försäljaren av malt och spannmål" eller "penningutlånanen och köpmannen från Stratford" (s. 15f). När de ortodoxa forskarna angräps blir de "märkbart irriterade", deras hypoteser börjar "vackla" och de är "hårt trängda" eller på väg att "tappa koncepterna", vilket torde vara en grov överdrift (s. 29, 57). Nestorn Samuel Schoenbaum omtalas som "den strängt jesuitiske stratfordianen", Peter Gay, som skrivit en bok om Freud och inte intresserar sig nämnvärt för engelsmannen, blir "en välkammad representant från etablissemangen" och Park Honan "mumla[r]" (s. 47, 52, 104). Vanligt

folk” (dvs. folk utan de rätta akademiska graderna) bör inte lägga sig i allvarlig litteraturhistorisk forskning” (s. 41), är stratfordianernas utgångsposition. De fristående forskarnas resultat motarbetas konsekvent. Skulle deras idéer vinna gehör måste ”hela den lönande stratfordindustrin [---] falla samman” (s. 147).

Det är symptomatiskt att fadern till den hypotes FF stöder var en blid och ”obemärkt gymnasie-lärare” (s. 42), J.Th. Looney, som 1920 gav ut den knappt femhundra sidor tjocka studien ”*Shakespeare Identified*. Boken kallas ”epokgörande” (s. 146) och i Looneys fotspår följer bland andra Dorothy och Charlton Ogburn Sr med den 1.297 sidor monumentala *This Star of England* (1952). FF argumenterar för den enligt *Encyclopaedia Britannica* (2003) starkaste motkandidaten: Edward de Vere, sjuttonde earlen av Oxford (1550–1604). De så kallade oxfordianerna har två frågor att besvara: vilka skäl finns att ifrågasätta Stratfordbons upphovsrätt? och vilka är grunderna för att flytta den över till speciellt de Vere?

FF inleder sin genomgång med att i korthet skissera problemet (s. 13–57). Därefter följer en redogörelse för Wills liv i Stratford och London jämte en stridslysten argumentation som gör gällande att de få fakta eftervärlden har att gå efter inte styrker att författarskapet attribueras till denne obskyre ockrare och köpman (s. 61–141). Så vidtar det biografiska huvudavsnittet: en presentation av den excentriske, undanglidande och skandalomsusade de Vere och den händelserika tid han levde i. Här framförs också en rad gliringar mot Will och en uppsjö på skäl varför den svårtyglade earlen är den faktiske upphovsmannen till pjäserna (s. 145–703). En epilóg skildrar decennierna efter dennes död och tar bland annat upp en rad problem kring Folion och gravmonumentet i Stratford (s. 707–753). I ett appendix följer så reproduktionen av Wills testamente, några utdrag ur de Veres brev, en jämförelse mellan dennes (ungdoms)dikter och partier i Williams texter samt en kort kommentar till earlens understrykningar och marginalanteckningar i den så kallade Genève-Bibeln (s.757–773).

Här är inte platsen att kritiskt granska samtliga FF's tankegångar. Det skulle vara för utrymmeskrävande. Men några punkter kan ändå tas upp till diskussion. För FF är det uppenbart att William måste vara en aristokrat i drottning Elizabeths absoluta närhet, grundlärare i ett otal discipliner och med erfarenheter från resor på kontinenten, speciellt i Italien. Eftersom det var otänkbart för en man i hög-

adeln att förknippas med den frivola teatergenren använde han Will som bulvan och fick mot kontant betalning tillstånd att utnyttja dennes namn. Hur skall man annars kunna förklara varför Will hade råd att köpa det näst finaste huset i Stratford?

FF är otvivelaktiga i sina försök att svartmåla Will. De understryker hans snikenhet i ekonomiska uppgörelser, hans benägenhet att dra folk inför rätta när de inte fullföljde sina förpliktelser i penningfrågor samtidigt som han själv envetet försökte smita från sina fordringsägare. Han kallas ömsom ”torped”, ömsom ”mafioso” (s. 88, 658). Avsikten är att montera ner askungesagan om ”det fattiga geniet från landet” som i spartansk avskildhet skapar det ena mästerverket efter det andra (s. 40). Men paret slår här in öppna dörrar. Tidigare seriös forskning har knappast förnekat några av dessa obehagliga fakta. Det är falskt att påstå att det finns ”ett oförsonligt drag hos Will Shakespeare som de flesta traditionella biografer väljer att blunda för” (s. 121). När William Wayte i ett uppspåret dokument ber polisen om beskydd eftersom han fruktar att mördas av Will sägs det vara en uppgift som ”de mer eller mindre friserade biografierna” inte vågat beröra (s. 88), vilket också är ett felaktigt påstående (se till exempel Schoenbaum, s. 198ff). Det räcker här med att hänvisa till Katherine Duncan-Jones skrämmande porträtt av diktaren i *Ungentle Shakespeare* (2001). Man bör också hålla i minnet att penningutlåning mot hög ränta vid denna tid var vanlig hos människor som hade möjlighet till det och att rättstvister var så frekventa att de snarast hörde till vardagen.

FF kan inte försona sig med tanken att en individ med dessa karaktärsdrag samtidigt kunde skriva dramer fyllda av ljuv poesi och djupaste idealism. Det tyder i så fall på en tämligen endimensionell människosyn. Men beträffande de mörka sidor som också skymtar i de Veres personlighet heter det att moraliska felsteg inte är något ”som utesluter honom från den eventuella författarrollen” (s. 269). Om man är intresserad av att finna en förklaring till denna dubbelhet, vilket i och för sig inte alls är nödvändigt, kan man peka på att den unge Will växte upp i trygga ekonomiska omständigheter som emellertid plötsligt förändrades genom att den djupt skuldsatte fadern i det närmaste gjorde konkurs. Det skulle inte vara besynnerligt om någon med denna bakgrund gjorde allt som stod i dess makt för att undvika samma öde för sig och sin familj.

FF använder sig också av tvivelaktiga argumentationsmetoder för att styrka och stödja sina teser.

De räknar upp namn som Orson Welles, Sir John Gielgud, Walt Whitman, Mark Twain, Leslie Howard, Kenneth Branagh, Derek Jacobi och Henry James, alla tydligen kända som gedigna Shakespea-reforskare, som exempel på auktoriteter som deklarerar deras synpunkter helt eller delvis (s. 10, 37, 40f, 57). Tystnadsbevisen är också legio. Indicier på att Will saknade utbildning står att finna i avsaknaden av dokument som visar att han var elev i Stratfords latinskola (s. 18). Motsatsen vore snarast förvånande. Det skulle dock vara ytterst uppseendeväckande om äldste sonen till ortens skatt- och borgmästare utestängdes från att studera (Hägglund, s. 50). Inte heller läroplanen finns bevarad, men den kan i grova drag rekonstrueras genom en jämförelse med vad som lästes i likartade institutioner i England enligt återfunna handlingar. Specialister som T.W. Baldwin och Samuel Schoenbaum är eniga om att Wills utbildning var lika god som någon av hans samtida. Stratfords latinskola var helt enkelt "better than most rural grammar schools", skriver den sistnämnde i *William Shakespeare. A Compact Documentary Life* (1977; s. 65). Stanley Wells betonar också i *Shakespeare For All Time* (2002) att de heretiska "forskarna" har en tendens att undervärdera undervisningens kvalitet i Stratford samtidigt som de överskattar adelns bildningsnivå (s. 388). I och med att Wills teatersällskap ofta uppträdde vid hovet och i de finare salongerna hade han goda möjligheter att studera aristokratens leverne. Det var betydligt svårare för en adelsman att få insikt i vanligt folks levnadsvanor (Hägglund, s. 158f). Förekomsten av specialtermer från falcknerarkonsten i pjäserna tyder på att en ädling fört pennan (FF, s. 189f), men det fanns ju handböcker att tillgå i ämnet. Det hade varit åtskilligt besvärligare för de Vere att tillägna sig skinnberedningens vokabulär som förekommer rikligt i texterna (Schoenbaum, s. 74f).

Vidare: i Wills testamente nämns inga manus eller böcker. Var fanns de opublicerade pjäserna under de sju år som förlöt fram till deras utgivning i Folion (FF, s. 18f)? Schoenbaum svarar att de mycket väl kan ha tillfallit dottern Susanna med make. Dottern anklagar längre fram de lokala myndigheterna för att ha brutit sig in i det hus de ärvt efter Will och burit iväg "diverse böcker" och "andra varor av stort värde". En mer osäker tradition vet berätta att deras dotter Elizabeth, som senare i sin tur ärvde huset, vid flytten från Stratford förde med sig många av morfaderns papper. Hur som helst tillhörde manuskripten teatersällskapet och inte för-

fattaren (Schoenbaum, s. 305f). De kan också ha sålts för att finansiera det kostsamma husköpet eller aktieandelar i the Chamberlain's Men, som Duncan-Jones nämner att några har föreslagit. Själv tror hon att den eventuella inkomsten användes för anskaffandet av en vapensköld (s. 85).

Andra skäl till att misskreditera Will återfinns i de sex namnteckningar han lämnade efter sig. De är olika stavade och visar "en klar oförmåga att handskas med penna och papper" (FF, s. 17). Tre av dem återfinns i hans testamente, upprättat mindre än en månad före hans död av en av allt att döma mycket sjuk och svag människa. Vid denna tid hade stavingen för övrigt inte stabiliserats. Den enda autograf som bevarats av Christopher Marlowes hand lyder "Christofer Marley". FF påstår också att Wills föräldrar och döttrar var analfabeter, ett av många kategoriska omdömen som vilar på osäker grund (s. 18). Susanna kunde i varje fall skriva sitt namn (Schoenbaum, s. 286). Wills far John använde sig av ett bomärke, men det gjorde många som "bevisligen kunde läsa och skriva", noterar Hägglund. Han skulle också ha svårt att sköta sitt ämbete utan dessa färdigheter (s. 47).

FF erinrar även om den egendomliga omständigheten att inga hyllningsdikter gavs ut vid Wills död och här är det lätt att hålla med (s. 20). Det är det däremot inte vad beträffar deras tvärsäkra uttalande att "inga samtida utsågor under stratfordsmannens livstid visar att han överhuvudtaget sysslade med någon form av litterär verksamhet" (s. 18). Jonathan Bates visar i stället övertygande i *The Genius of Shakespeare* (1997; s. 69ff) att en rad framstående personligheter gjorde denna koppling. När Ben Jonson i Folion hyllar dramatikern som "Sweet Swan of Avon" förbinds texterna med Stratfordsonen. Francis Beaumont, Sir George Buc och Leonard Digges är andra. I en dikt av John Davies of Hereford förklarar jaget sig älska skådespelare, men några "I love for painting, poesy". I marginalen har han antecknat initialerna W.S. och R.B., dvs. Richard Burbage, den ledande aktören i hans och Wills teatergrupp, som också var målare. Earlen av Rutland betalar tio år senare – 1613 – samma personer två pund var för att formge en "impresa", dvs. ett rangtecken målat på papperssköld och försett med en poetisk inskription. Burbages ersättning gällde målningen, varav följer att Will ansvarade för den litterära utsmyckningen. Slutligen har vi kyrkomannen Francis Meres exposé över det engelska kulturlivet. I *Palladis Tamia* (1598) prisar författaren Shakespeare ("so Shakespeare among the

English is the most excellent in both kinds for the stage”, dvs. komedi och tragedi) för att sedan räkna upp tolv av hans teaterstycken. Det egendomliga är att genomgången på *annan plats* behandlar Edward de Veres pjäser.

Andra exempel på grumliga och löst grundade påståenden är hänvisningarna till den notoriskt opålitlige skvallerkrönikören John Aubrey. När denne på 1600-talet i manuskriptet *Brief Lives* antecknar några för Will obehagliga fakta verkar notisen ”ändå autentisk” (s. 128). FF ifrågasätter också om Will ens var skådespelare. Han framstår i stället som finansjär och teaterdirektör för aktörstrupperna och kan ”möjligen” ha ”tjänat stora pengar på de bordeller, krogar och spelhålor” som låg söder om Themsens (s. 117, 119). När Will lämnar Stratford för att i sportsträck rida till London är han tjugotvå år gammal – men han har hunnit bli tre år äldre vid ankomsten (s. 14) – och sägs vara ”på flykt undan hustru och tre barn”, ett påstående helt gripet ur luften (s. 66).

De krav som ställs på stratfordianerna är också groteskt orimliga. Henrik Schücks förmodan att likheten i ordval mellan formuleringarna på lord Talbots gravsten i Rouen och samme persons gravinskrift i *Henry VI*, del 1, har förmedlats av någon som skrivit av den på platsen, avspisas med frågorna: ”Vem skulle ha kopierat den? Och varför? I vilket sammanhang skulle den skrivna lappen ha överräckts?” (s. 111). De Vere besökte nu Italien, Tyskland och Sicilien under en sjuutton månader lång resa 1575–76, då han bland annat bodde i Venedig, Verona och Milano och återvände hem via Frankrike (s. 103). Av Williams 38 kanoniserade skådespel utspelas tretton i Italien och FF fastslår kategoriskt att författaren uppvisar sådana detaljkunskaper att han måste ha varit på de i texterna omnämnda platserna (s. 93ff). En praktiskt taget enig forskarkår har dock gjort gällande att var pjäserna än sägs utspelas är miljön alltid samtidens England och den information Will behövde var lätt åtkomlig genom böcker, andra resenärer eller personer i hans umgängeskrets (Hägglund, s. 189; Wells, s. 27; Bates, s. 94; Schoenbaum, s. 169f).

Ytterligare en fråga som FF berör gäller hur Will kunde få tag på alla de dyrbara och svåråtkomliga böcker på vilka dramerna bygger (s. 108ff)? En möjlighet är att han kunde studera dem hos den något äldre, eventuelle skolkamraten Richard Field. Denne hade ävenledes flyttat till London och blev i sinom tid en av den elisabetanska erans mest framgångsrika tryckare och förläggare, som bland annat

gav ut *The Rape of Lucrece* och *Venus and Adonis*. I *Cymbeline* dristar sig dramatikern till att skämta med denne genom att hänvisa till master Richard du Champ (Duncan-Jones, s. 5; Wells, s. 54).

Det finns åtskilligt mer att ta upp, men det redan anförda torde räcka för att belysa FF's tendentiösa behandlingar av fakta, tvivelaktiga bevisföringar och missvisande förtiganden. De citerar sålunda Sidney Lees omdöme att ”Puttenham och Meres anser honom [de Vere] som sin tids bäste komediförfattare” utan att nämna att Will presenteras i ett annat avsnitt hos Meres. Lee noterar också att ”inte ett enda stycke av hans dramatiska författarskap överlevt” (FF, s. 44f).

Om det krävs en hel del mödosam källforskning för att vederlägga eller åtminstone undergräva FF's avvisande av Will som dramatiker och poet är det betydligt enklare att förkasta de skäl som anføres för att identifiera författaren med de Vere, vilket upptar lejonparten av boken. Detta omfångsrika parti har en tendens att förirra sig in i detaljfrågor och allsköns adiafora. En av de mindre gåtor ”som länge förbryllat forskarna” rör drottningens ögonfärg (FF, s. 196). Insprängda mellan alla faktatyngda sidor finns också en rad situationsbilder i historisk presens: vigseln mellan Will och Anne Hathaway, ett uppförande av *Twelfth Night* i Whitehall Palace, rättegången mot Maria Stuart, processen mot Essex och Southampton (s. 71ff, 159ff, 499ff, 673ff). Det märks att det är två kreativa skribenter bakom boken.

Presentationen inleds med att diskutera tre bildframställningar av earlen, av vilka det så kallade Ashbourneporträttet har en egendomlig historia. Det antogs ursprungligen föreställa Shakespeare, men en röntgenfotografering visade att detta porträtt målats över en avbildning av de Vere (s. 153ff). Vad FF underlåter att nämna är att det inte råder någon konsensus i frågan om målningen verkligen skulle vara ett porträtt av Shakespeare (Schoenbaum, *Shakespeare's Lives*, 1970, s. 604f). Här fällt också det förbryllande yttrandet att många dokument om de Veres liv försvunnit. Vad som finns kvar är brev som rör ”affärstransaktioner och juridiska spörsmål”, en liknande brist på källmaterial som tidigare betonades för Wills vidkommande och då föranledde ett misstänkliggörande av dennes rätt till författarskapet (s. 146).

Det bör sägas rent ut att bokens främsta förtjänster ligger i att göra en svensk publik bekant med den debatt som förts i USA, Kanada och Tyskland om de Veres eventuella ansvar för pjäserna. Dess-

utom handlar den om en synnerligen färgstark individ som detta förutan med fog kan göra anspråk på uppmärksamhet.

Earlen av Oxford, född 1550 ”i en fabulöst rik familj”, beskrivs som ”Englands förnämste adelsman” (s. 147, 149). Han blir faderlös i tolvårsåldern och som vanligt vädrar FF oegentligheter och konspirationer (s. 176, 180). Tidigt förtrogen med teaterns värld kom han senare att leda två egna teatertrupper. Såväl i Oxford som i Cambridge avlägger han examina och börjar studera juridik vid Gray’s Inn i London. Tjuugoett år gammal gifter sig de Vere med Anne Cecil, dotter till hans förmyndare William Cecil, senare lord Burghley, en av drottningens mest pålitliga rådgivare och i praktiken rikets premiärminister. Därmed hade han hamnat i makens centrum. Dessförinnan har han ställts inför rätta för dråp samt möjligtvis deltagit i Thomas Radcliffes blodiga uppreisningar mot katolska revoltörer vid skotska gränsen. Han blir alltmer förtrogen med drottningen. I det sammanhanget diskuterar FF de spekulationer som förts fram beträffande Elizabeths ”jungfrulighet”. Sanningsvitnet Charlton Ogburn hävdar med enfaset att Oxford var hennes älskare (s. 280). I sonett 66 talas om ”maiden virtue [stavat vertue] rudely strumpeted”, naturligtvis en anspelning på namnet de Vere (s. 282). Earlen avvisar drottningens inbiter, varvid hon arrangerar giftermålet med Anne Cecil för att dolda bakom denna i hemlighet behålla honom för sig själv (s. 289f).

I maj 1574 vistas Elizabeth några veckor i avskildhet på ett av Oxfords slott. Kanske födde hon där deras gemensamma barn? Det utplacerades under stor sekretess hos familjen Southampton. Denne earl förmodas vara den person som sonetterna senare dedicerades till, varför Oxford i denna samling – ”en hemlig dagbok” (s. 612) – under täckmantel ger faderliga råd till sin ättling och avslöjar dennes härstamning (s. 291f). Detta skulle i så fall kunna förklara varför Southampton, som tillsammans med earlen av Essex deltog i ett uppror 1601 med avsikt att avsätta Elizabeth, i sista stund benådades medan Essex och fem andra revoltörer avrättades. I domarkollegiet satt bland andra de Vere. Efter sin utlandsresa ser sig de Vere tvungen att avyttra många av sina egendomar i England för att balansera ekonomin (s. 338). Han möts också av nyheter om hustruns otrohet, vilket ökar hans misstro mot den protestantiska klanen Burghley. Bakom detta förtal låg lord Henry Howard, ”den drivande kraften bakom Englands katoliker” (s. 347), som där-

med hoppades få över Oxford till sin sida och ersätta drottningen med Maria Stuart.

de Vere var onekligen lierad med den katolska gruppen. Ändå avslöjade han 1580 de sammansvurnas namn för Elizabeth. De svarade i sin tur med motanklagelser och påpekade därutöver att Oxford förtalat henne bakom hennes rygg. Till råga på allt hade han gjort Anne Vavasor, en av hennes hovdamer, med barn. Han greps och spärrades in några månader i Towern samt förvisades från hovet. Annes morbror utmanade honom på duell, varvid han skadades så svårt att han blev halt för livet. Enligt FF förströdde han sig under denna inre exil i det författarkollektiv han samlade omkring sig på residenset Fisher’s Folly. Här mötte hela skeddets dramatikerelit upp och FF fantiserar om hur ett antal av dem gemensamt arbetar fram utkast till pjäser som de Vere ger den slutliga utformningen (s. 455).

År 1583 dras Oxford in i den katolska Throgmorton-komplotten, där en invasion av England förbereds. Han tas till nåder och deltar i en expedition till Nederländerna för att hjälpa de där hårt ansatta protestanterna. Fem år senare deltar han i motståndet mot den spanska armadan men förflyttas tidigt från att vara befälhavare på ett skepp till att delta i försvarsåtgärderna på landbacken. Hans ekonomi var vid denna tid körd i botten och svärfadern tog hand om de tre döttrarna sedan deras mor avlidit. Under de femton år han har kvar att leva är hans tillvaro mycket tillbakadragen. Han beskrivs som deklasserad, en ”kringstrykande skuggfigur på Londons enklare tavernor” (s. 595), utan fast adress. Han gifter sig med en före detta hovdam som tar hand om hans affärer och den nytillträdde James I återskänker honom flera egendomar som tidigare varit i släktens ägo. Det är svårt att tänka sig att en person med detta händelserika och utåtriktade liv också skulle ha haft tid över för en omfattande dramaproduktion. Till på köpet är de Vere också ansvarig för delar av John Lylys produktion och Thomas Kyds *The Spanish Tragedy* (s. 382, 462). Avsaknaden av tunga och informativa fakta beträffande Wills liv skulle å sin sida kunna tas till intäkt för att vi här har att göra med en diktare som går helt upp i sitt verk, ett förhållande som inte är så ovanligt vad gäller de kulturella och vetenskapliga fälten.

Den främsta invändningen mot alla de pjästolkningar som passerar revy är att texterna läses som nyckeldramer. Överallt finner FF inslag i teaterstyckena som stämmer med Oxfords biografi. De är allegorier eller ”initierade politiska kommenta-

rer till den historiska samtiden". Därigenom blir de "så oändligt mycket rikare" (s. 21, 374). Krönikespelet *King John* skildrar "i förklädd form" Elizabeths "politiskt utsatta läge" i kampen mellan påvemakten och England (s. 63) och *Troilus and Cressida* berättar om Oxfords relationer till drottningen, också det "i förklädd form" (s. 98). Fortune i sonetterna och Olivia i *Twelfth Night* är täckord för "the Virgin Queen" (s. 152, 162) liksom Venus i *Venus and Adonis* (s. 279), Diana i *All's Well That Ends Well* (s. 431) och Imogen i *Cymbeline* (s. 365; att franska agenter sökt giftmörda Elizabeth "framgår av dramats sista akt"!!! Pjästexten tolkar här verkligheten). Hovastrologen John Dee skyttar bakom gestalten Prospero i *The Tempest* (s. 260ff) och han var också den som förmedlade den hermetiska filosofi som "genomsyrar Shakespeares skådespel" till Oxford (s. 266). *Hamlet* är helt och hållet självbiografisk. Drottning Gertrude står för Elizabeth, men även för Oxfords mor som gifte om sig tämligen snart efter makens död. Ophelia är Anne Cecil, Polonius lord Burghley och kung Claudius earlen av Leicester, Elizabeths gunstling framför andra (s. 230, 541).

Så fortsätter det i all oändlighet. I *The Merry Wives of Windsor* återkommer samma aktörer: Leicester (fredsdomaren Robert Shallow), Oxford själv (Fenton), Anne Cecil (Anne Page) och lord Burghley (George Page; lorden kunde i förklännande syfte uppfattas som en page åt drottningen) (s. 296, 302). Titelgestalterna i *Timon of Athens* och *King Lear* är självporträtt (s. 358, 687) och de Vere avmålar sig själv också i prins Hal i *Henry IV*, medan Elizabeth träder fram bakom kungens gestalt (s. 301, 511). Hamlets kryptiska yttrande "I am but mad north-north-west" får sin förklaring i att Oxford förlorade stora summor pengar i ett företag som hade till syfte att upptäcka nordvästpassagen till Kina (s. 379). Den svekfulle Don John i *Much Ado About Nothing* förevar Oxford antagonisten Henry Howard (s. 412). *Macbeth* innehåller "en rad paralleller till Bothwells och Maria Sturarts mord på Darnley" (s. 525). När narren Touchstone i *As You Like It* förvirrar lantbon William med visdomsord som "to have is to have" är det en markering rörande vem som de facto skrivit pjäsen. Översätter man frasen till italienska (!!) lyder den "avere è avere" (s. 648). "The Dark Lady" i sonetterna är självfallet drottningen (s. 673). Slutligen beskriver Oxford i *The Tempest* hur han långsamt börjar förlora "kontrollen över sina skådespel": Stephano (ställföreträdaren Will) försöker ta makten

över Prosperos ö (teatern) och erövrar dennes dotter Miranda (dramatiken). Ön skall befolkas av hans egna barn ("ojuste förvärvade pjäser") men dikstens översinnliga genius (Ariel) kan han aldrig kontrollera (s. 697f).

Förutom det långsökta i dessa stelbenta läsningar är det svårt att instämma i att texterna härigenom skulle bli "rikare". Motsatsen tycks vara fallet. Skådespelen framstår som fantasilösa kopieringar av verkligheten utförda av en maniskt självupptagen egocentriker. Dessutom tycks denne ha en fallenhet för att demaskera sig genom att lägga ut krystatade ledtrådar i verken som pekar mot den verkliga upphovsmannens identitet. Man frågar sig vidare i vilken utsträckning den breda publiken förmådde genomskåda alla dessa subtila anspelningar? Vad värre är: skulle den högdragna, lättstöta och om det egna anseendet ytterst måna drottningen och personerna i rikets innersta krets tåla att få sitt privatliv exponerat på detta anstötliga sätt? Många hade hamnat i Tower för vida mindre förseelser och censuren var vaksam på överträdelser av detta slag.

Det största problemet för oxfordianerna är att deras avgud dog 1604, det vill säga innan de sena mästerverken sett dagen. Dateringsproblemet är också, som FF påpekar, "ett enda moras av lösa antaganden" (s. 54). För att ta sig förbi denna svårighet daterar man helt sonika om pjäserna så att de passar ihop med de Veres biografi. *Timon of Athens*, *Pericles* och *Cymbeline* blir på detta sätt inte sena alster av diktarens hand utan är – "som varje kritisk läsning visar" – tre av hans tidigaste pjäser (s. 374). Men hur skall man då förklara de stilistiska och tekniska förändringar som kan ses i några av sagospelens och som beror på att Wills teatersällskap 1609 – fem år efter de Veres död – började spela på inomhusarenan Blackfriars, som ställde nya krav på och erbjöd nya möjligheter för författarna (Bates, s. 67f; Schoenbaum 1977, s. 264ff).

En annan utväg är att tillskriva Oxford en rad dramer som gått förlorade och där endast titlarna finns i behåll. Dessa icke-existerande texter ses nu som embryon till Wills pjäser (FF, s. 388). Via stil- och språkanalyser vill FF också finna likheter mellan Wills och Williams språkvanor. Parallellerna är dock obetydliga. Ibland gäller det en stilistisk figur (med anor från antiken), ibland något så vagt och svävande som en gemensam musikalisk tonart (s. 44). Det anses också graverande att båda använt uttrycket "past [all] recovery" (s. 768). Som alla inser har iakttagelser av detta slag bevisvärde en-

dast om alla övriga elisabetanska författares språk undersökts (Wells, s. 387). Uttrycken får inte förekomma hos andra samtida diktare eller kunna härledas till en gemensam bakomliggande källa. Frekvensen måste också överstiga slumpfaktorn.

FF's bevisföring är ett korthus av hypoteser staplade på hypoteser. Författarna borde ha beaktat den vetenskapliga princip som benämns "Ockhams rakkniv" och som slår fast att för att förklara något bör man göra så få antaganden som möjligt. Den enklaste förklaringen är sannolikt den riktiga om de alternativ som står till buds i övrigt är jämbördiga. Det måste också ha varit en konspiration av gigantiska mått med förgreningar till samtliga skikt av samhället som lyckades med att mörklägga författaridentiteten så länge. Har större delen av världens teaterpublik under fler än fyra sekler applåderat andra dramer än de författaren skrev? Man frågar sig också med Kent Hägglund varför de Vere skulle "ha publicerat medelmåttiga dikter under sitt eget namn, samtidigt som han gav ut mästerverk under pseudonymen William Shakespeare"? (s. 159).

Det är förvisso sant att mycket i Stratfordmannens liv är okänt, annat är osäkert och rena gissningar, men kan man förvänta sig något annat? Det handlar om en individ av låg börd som levde för mer än fyrahundra år sedan under en epok då författarpersonligheten ännu ej upphöjts till ikon. – Stratfordianerna kan fortsätta att sova lugnt.

Pär Hellström

Göran Hägg, *I Världsfurstens harem. Erik Johan Stagnelius och hans tid*. Wahlström & Widstrand. Stockholm 2007.

Att författarbiografen har fått ett uppsving är en gammal nyhet. Vilka drivkrafter som ligger bakom biografins återupprättelse i vår disciplin är däremot ännu omdiskuterat. Är det en fråga om att motvara ett publikt intresse för biografiläsning, eller finns det också inomvetenskapliga skäl? För det senare talar att författarbiografen allt oftare fungerar som en avgörande pusselbit i den sociologiska förståelsen av författarroll och litteratursyn i äldre tider. Den har också en närmast unik förmåga att levandegöra en tid och sätta vedertagna sanningar i historisk belysning. Samtidigt är författarbiografen i genre som talar med dubbel stämma. För de inomvetenskapliga behoven förenas idealt sett med närheten till en läsande publik.

I inledningskapitlet till sin biografi *I Världsfurstens harem. Erik Johan Stagnelius och hans tid* (2007) diskuterar Göran Hägg den genre han valt. Han tar avstånd från tanken på att berätta Stagnelius liv i romanform. Detta motiverar han å ena sidan med att "[s]anningen är gripande nog", å andra sidan med att man i en roman måste "bestämma sig för tvärsäkra förklaringar, även där själva gåtan är lockande" (s. 18). Om det senare är sant vill jag låta vara osagt, men Hägg är dock tydlig med att han gör anspråk på att redogöra för faktiska sanningar. Notapparat saknas men Hägg avser i efterskrift och löptext hänvisa till de källor han begagnar.

Jag redogör för dessa preliminaries eftersom de är viktiga för bedömningen av Häggs alster. Det finns, som jag ska komma till, problem med de vetenskapliga anspråken i boken. Å andra sidan finns det ett intensivt och påfallande passionerat driv i själva berättarrösten.

Att ge sig på att skriva en biografi om Stagnelius, där det biografiska materialet nästan fullständigt lyser med sin frånvaro, är i sig ett både djärvt och intressant företag. Att det är myten Stagnelius som har fascinerat Hägg är ingenting han hymlar med, och mötet med den fule, ensamme, försupne och sjuke språkmagikern i Häggs bok är i denna bemärkelse allt annat än överraskande. Den stagnelianska nationalmytologi som tidigt etablerades omkring den gåtfulle Amandaskalden är i delar påfallande intakt hos Hägg, och den motsvarar nog också en publik nyfikenhet. I *Läkartidningen* 2007:32–33 publicerades en omfattande artikel av med. dr Carl Lindgren, som diskuterade huruvida Stagnelius kan ha lidit av "Noonans syndrom" (mot detta talade, konstaterade Lindgren, att det är "svårt att förstå hur en person med Noonans syndrom kan skriva den poesi som Stagnelius gjorde"). Häggs tes är i stället att Stagnelius kanske hade syfilis – ett "kanske" som med bokens framskridande bleknar i konturerna.

Att Häggs resonemang omvärvs av formuleringar som "det är möjligt att", "kanske", "det är inte omöjligt att", "det är också möjligt", "förmodligen" och "gissningsvis" är helt i sin ordning: sådant är nu materialläget i fråga om Stagnelius. Det är värre när dessa markörer emellanåt inte finns där, eller när de verkar fungera som ett alibi för att låta hypoteserna sprida en aura av verklighet. Det retoriska verkningsmedlet *evidentia* innebär att vi gärna vill tro på det vi får livfullt beskrivet för oss. En hypotes som från början bara var möjlig kan således släppas åstad så att den på en läsare kan verka nödvändig, viss och slutligen faktum.